

La Creu d'Arenys

La Creu del Raig: patrimoni d'Arenys

L'existència d'aquesta creu monumental aixecada pels

cristians, poc després del domini sarraí, al bell mig del Raig d'Arenys de Lledó hauria passat desapercebuda si no fos, en gran part, per l'atzar. No hi aneu, no la trobareu, va ser destrossada per l'odi als inicis de la Guerra Civil espanyola.

El Raig tal com era al 1913.

Aquesta instantània d'Arenys de Lledó la va prendre algun soci del *Centre Excursionista de Catalunya* (CEC), ben passat el mig dia en el decurs de la primavera de 1913. És una de les innumerables fotografies, patrocinada pel CEC, que es van fer per inventariar gràficament les creus de terme o monumentals de Catalunya. Aquesta creu ja en la província de Terol, a priori, no hauria d'haver estat inclosa en aquest inventari..

La foto, per si mateixa, ja té gran valor. La foto es va fer segurament amb una càmera de plaques, on el fotògraf va poder anivellar molt bé la càmera. va aconseguir una bona

perspectiva amb bona definició tant dels element propers, la creu, com els allunyats, l'església.

Com no podia ser d'altra manera, la pressa de la foto va congrega públic, especialment infantil. Expectants a l'esquerra, a l'ombra, un grup de nens amb un adult mirant tots cap on s'havia emplaçat el fotògraf. Un petit grup sota el Portal de Baix, Apareix un home que surt, a la dreta, del carrer del Riu i un altre, amb una aixada a l'espatlla, travessant la llera de la riera de Queretes. Sorprèn veure el que avui és la carretera a Calacit com era només un camí de ferradura.

Les Creus Monumentals

Pocs anys després de la recollida del material fotogràfic per part del CEC, *Josep Gudiol i Conill*, director del Museu Diocesà de Vic, va publicar part del material recollit, en l'extret del butlletí del CEC **Les creus Monumentals de Catalunya**, Barcelona, 1919. Aquesta publicació inclou les imatges de 129 creus monumentals.

L'any 1981 es publica el llibre **Les creus al vent**, d'Albert Bastardes i Parera, un inventari gràfic de 407 creus de terme o monumentals, amb el material del CEC. En les làmines 180 i 181 del llibre esmentat apareixen les creus de terme d'Arnes (sic) i Horta de Sant Joan .

180. ARNES, Terra Alta.
Creu del Raig. 1913.

181. HORTA DE SANT JOAN, Terra Alta.
Creu de pedra, a la plaça. 1913.

Figura 4. Làmines 180 i 181 del llibre *Les Creus al Vent* on consta que la de l'esquerra, la 180, pertany a Arnes i la de la dreta, la 181, a Horta de Sant Joan

Com hem avançat al principi, la supervivència documental de la creu del Raig es deu a una carambola del destí. Qui conegui bé la zona sabrà que la imatge de l'esquerra no és d'Arnes, sinó d'Arenys. Sembla clar que la idea era fotografiar la d'Arnes.

Similitud de noms, pràcticament poblacions veïnes, una catalana, l'altra aragonesa, les dues veïnes d'Horta . Però es aquesta confusió, precisament, la que ens permet disposar d'un testimoni gràfic d'una creu que, d'altra manera, no hauria estat mai fotografiada.

Gràcies a aquest error, avui podem contemplar la verticalitat que tenia el seu fust i la singularitat del seu emplaçament original.

Aquestes creus solien estar formades per una grada de planta quadrada o circular amb diversos esglaons i un sòcol cilíndric

o prismàtic. La del Raig combina una part cilíndrica i un tronc de piràmide de sis cares.

El fust o columna, almenys en les més antigues, és d'una sola peça, com la del Raig, i sol ser molt alta, arribant o superant els quatre metres. Quina destresa la d'aquells artesans picapedrers, capaços d'obtenir d'una immensa roca un fus com aquest, que havia de tenir al voltant de quatre metres de llarg per uns 30 cm de diàmetre.

Una corona en forma de capitell, situada immediatament abans de la creu, sol formar un conjunt amb aquesta, amb una iconografia composta habitualment per figures bíbliques, escuts heràldics o elements vegetals representats en les diferents cares de la corona. Finalment, la creu és la part més important del monument: un detall escultòric de coronament basat en l'estructura d'una creu grega o llatina de pedra tallada.

Una ampliació de la part superior de la creu permet no permet apreciar amb cap figura en la peça rodona anomenada tambor - magolla- que hi ha per sobre del fus. A aquest tambor li manca un tros del plat superior, el que fa que la pedra que sosté la creu sembli desplaçada. Aquesta pedra sorrenca just per sobre del tambor, imatge de l'inici, formava un tot amb la creu del Crist crucificat, restant, en el moment de la fotografia, només el braç dret de la creu. . . .

La coneixença d'aquesta creu s'hauria limitat a la memòria d'algú que li haguessin explicat de la seva existència La Creu del Raig va desaparèixer de la vista i, a poc a poc, de la memòria dels veïns. Potser perquè les restes de la creu

després de la Guerra Civil van quedar colgades, després d'alguna riada, o per algun altre motiu, el cert és que de la creu del Raig mai més es va saber res.

Una troballa inesperada

El meu cunyat en una de les seves estades al poble d'Arenys, cap els anys 70 del segle passat, caminant aigües avall del Raig va ensopegar amb roc mig enterrat a terra. Li va cridar l'atenció i en desenterrar-lo, va veure que havien representades figures humanes. El va recollir i s'el va fer portar per un transportista. Sabent que era antiga la va guardar.

Va ser el veure la creu del Raig en el llibre del Sr. Bastardes el que va permetre lligar caps. Convençuts que la pedra trobada podia formar part de la part superior de la creu del Raig, es va contactar amb Mossèn Josep Alanyà, canonge arxiver de la catedral de Tortosa. Se li van enviar les fotografies de les figures que apareixen i aquesta va ser la seva resposta: Pel que veig a les fotos del capitell de la creu jo hi distingeixo clarament: Sant Pere amb la clau, Sant Pau amb l'espasa, el Crist de la Pietat amb els braços encreuats i abaixats i formant parella dos evangelistes amb un llibre obert a les mans, . Per l'estil i la traça són relleus molt primitius, que jo dataria a finals del segle XII o principis del XIII.

En aquestes dues fotografies es pot veure l'aspecte general del capitell. En la de l'esquerra es veuen en una cara els dos Evangelistes i Sant Pere amb la creu. En la de la dreta estan representats el Crist de la Pietat i Sant Pau amb l'espasa.

En aquesta veiem frontalment la cara que mostra el Crist de la Pietat.

El següent costat de la pedra és la de Sant Pau amb l'espasa. La cara d'un home barbut amb una curiosa tallada de cabells que agarra una llarga espasa amb dues mans.

Generalment se'l representa **calb** i amb **barba llarga**. El seu atribut principal és l'**espasa**, en referència a la seva decapitació a Roma, per ordre de Neró, esdevenint segons la tradició el mateix dia del suplici de sant Pere cap a l'any 57 de la nostra era. També se'l sol representar amb les Santes Escripures a la mà.

En una altra cara de la pedra està representat Sant Pere amb la clau del Cel.

En la darrera cara de la pedra apareixen els dos evangelistes. Les figures porten túniques amb plecs verticals i el que sembla una cogulla o hàbit monàstic. La tradició cristiana ens parla dels quatre Evangelistes i així els trobem representats en la majoria de gravats i pintures. No obstant algunes imatges representen només dos d'ells: Sant Lluç i sant Marc.

Rèsum

Aquesta creu segurament és de les poques creus de terme d'estil romànic tardà que es van aixecar. La creu del Raig és un document escrit en pedra sorrenca de la reconquesta cristiana a Arenys. El que uns hàbils picapedrers van aixecar, una esvelta i sòlida creu de terme al voltant dels segle XII – XIII, i que va resistir turmentes, temporals forts i riuades no va poder resistir el poder destructiu de l'odi i la ignorància.

Recuperar la Creu del Raig és un acte de justícia per a Arenys de Lledó i per la Comarca del Matarranya. Malgrat els intents d'esborrar la identitat i la llengua d'aquest territori, la pedra ha tornat a la superfície. Mentre el salt d'aigua continuï anomenant-se «el Raig» en la llengua de cada dia, i mentre aquest Crist de la Pietat rescatat del fang ens recordi el nostre passat, la memòria d'Arenys seguirà viva i ferma com

la pedra d'aquells antics picapedrers.